

Durmuş Hocaođlu

Dilimin Sınırları Dünyâmin Sınırlarıdır

Muhalif, Yıl: 1., Sayı: 26., 14.07.2000-20.07.2000., s.11

Durmuş Hocaođlu, *Muhalif* Yazıları Sıra No: 24

Künye:

- Hocaođlu, Durmuş., “Dilimin Sınırları Dünyâmin Sınırlarıdır”., *Muhalif*, Yıl: 1., Sayı: 26., 14.07.2000-20.07.2000., s.11

Saygıdeğer okuyucularımdan aldığım elektronik mektupların önemlice birkısımlı kullanmış olduğum “dil” üzerine yoğunlaşıyor. Bu konuda tarafıma bildirilen görüşleri iki ana gruba taksım edebilirim. Genel olarak, kullanmış olduğum dil tasvib edilmekle beraber, birkısımlı okuyucum hem dilimi biraz “ağdalı” bulduğunu ve hem de imlâ işâretlerinde gereksiz şekilde ince tafsilâtlara giriştiğimi düşündüklerini belirtiyor. Birkısımlı okuyucularım da tam aksi görüşte; hattâ içlerinde, zâtımı ‘Türk dilini inşâ etmek’ gibi çok yüce bir mevkie ref’ edenler dahi bulunmakta. Bunun yanında, dilimi tasvib etmekle beraber, sayfanın münâsipçe bir yerine bâzı ‘ağır’ veya ‘eski’ kelimelerin açıklandığı bir lûgatçe eklenmesini talep edenler de var.

Bu yazıda bir yandan bu kıymetli görüşler üzerinde fikirlerimi îzah ederken diğer yandan da umûmen Dil ve husûsen de Türkçe üzerine bâzı fikirlerimi muhtasaran beyân etmek istiyorum.

★★★

Çok ciddî, çok derin ve çok ağır bir kültür krizi yaşamakta olan ülkemizde en büyük kültür problemlerinden birisinin “Dil” olduğunu tereddütsüz söyleyebilirim. Öncelikle tebârüz ettirmeliyim ki, Dil, İnsan’ı “insan” yapan en büyük âmillerden birisidir. En eski dinlerden ve felsefelerden günümüze kadar bu konuda hemen-hemen hiç istisnâsız tam bir mutâbakat oluşmuş bulunmaktadır. İncil’de, “*Önce Kelâm (Söz, Logos) vardı*” denmektedir. Âdem birçok şeyi kendi aklı ile bulmuştur; ama, Yüce Kitâbımız’da da buyrulduğu veçhiyle, Âdem’e Eşyanın İsimleri, yâni “Dil”, “öğretilmiştir”; Dil, Akıl ile elde edilmemiş, Âdem’e adetâ vahyedilmiştir. Öyle de olmalıdır: Risâlet dahi Dil’den sonra gelir. Fahr-i Kâinat Efendimiz’den sonraki en büyük nebî, babasız hak peygamberin pâk annesi, kutlu kadın, Meryem Hâtun’a Allah’ın Kelimesi (Kelimatu’llah) ilkah edilmiştir. İslâmî Felsefe’nin adı Kelâm’dır. Eski filozofların birkısımlı Grekçe’deki Logos kelimesine hem Dil mânâsını izâfe etmişlerdir, hem Akıl, hem de Evrensel Ruh mânâlarını. Aristo Dil’i o kadar ehemmiyetli görmektedir ki “Dil’de mevcut olmayan Düşünce’de de mevcut değildir” demektedir... ilââhir. Bu konuda sâdece bir özet yazmaya kalkışacak olsam, elinizdeki bu derginin tamâmı dahi kifâyetten uzak kalacaktır.

Lâkin biz kestirmeden gidelim.

İmdi:

- İnsanlığın gelişmesi aynı zamanda Dil’in gelişmesine paraleldir. Dil, medeniyetin, insanlığın, inceliğin, rafineriliğin ve virtüözitenin, birçok halde, adetâ tek başına bir göstergesidir dahi denebilir. Her medeniyet ve ileri ve yüksek kültür aynı zamanda yüksek ifâde kaabiliyetini hâiz, mütekâmil ve

müterakkî bir dil sâhibidir. Bu cümlede Kültür için yaptığının aksine, Medeniyet kelimesi için “ileri ve yüksek medeniyet” diye ayrıca vurgulamayışım, Medeniyet’in zâten yüksek bir irtifâ mânâsını tazammun etmesindedir; dikkat buyrulması ricâ olunur: “İlkel Kültür” olabilir ama “İlkel Medeniyet” olmaz!

• Her medeniyette ve yüksek ve ileri kültürde dâimâ, **Yazı Dili** dili ile **Konuşma Dili** farklıdır; nasıl ki insanlar yatak odalarındaki kıyâfetleriyle nass içerisine çıkmazlarsa konuşma dilleriyle de edebiyat (literatür) dünyasına çıkmazlar. Böyle birşeyi sistematik olarak savunmak, “edebiyat” a da, “edeb” e de mugayir ve hâlisüddem iptidâiliktir.

• Ve kezâ, bu sebebe binâen, dâimâ ve her zaman elitlerin, entellektüellerin, yüksek kültür birikimine sâhip insanların dilleri diğerlerine göre farklıdır, öyle de olması gerekir.

• Halbuki ülkemizde insanların — hem de “yüksek” tahsil yapmış insanların — ekseriyetinde Dil ve Kelime Hazinesi mevzûunda hâkim olan kanâat, en fazla liseye kadar öğrenmiş oldukları dilin kendilerine bütün hayatları boyunca yetmeleri gerektiğidir.

Yâhû Efendiler! Hiç kimse darılıp gücenmesin, ama, bu dehşetli bir hatâdır, hattâ bir cehâlet!

Efendiler ve Hanımlar! Dil bir süreçtir; nasıl ki insanoğlu anasından doğduğunda beşikteki İsâ Mesîh gibi ân-ı vâhidde şakır-şakır tekellüm etmiyor da “hînun mine’ d-dehr” misillü uzun bir zaman dilimi içerisinde ilk lâkırdılarına başlıyor ve bu dil — ve onunla birlikte zihin — egzersizlerini ilerleterek ancak muayyen bir yaştan itibâren bir anlam dünyası kurmaya başlayabiliyor ise; bu vetireyi bütün hayâtı boyunca ve irâdî olarak devâm ettirmelidir. Bu da şu demektir: Evvelâ ve behemehâl öğrenmenin ve zihnî genişlemenin bitmeyen bir süreç; basitten mürekkebe, iptidâiden müttekâmile, kolaydan zora yükselmeye çalışmanın bir zarûret olduğu kabul edilmeli ve sâniyen, zevkini ve dilini, düşünce ufku hep aynı seviyede tutmaya ve kendisini sahte bir tatmîn duygusuna gömmeye değil, bilâkis, hergün bir öncesine nisbetle fikren ve zihnen zenginleşmeye, kafasının içini havalandırmaya çalışılmalı; dimâğını ve rûhunu terakkî ettirmeye müteveccih, dili nisbeten zor, kelime hazinesi (frenklerin ‘vokabüleri’ dedikleri şey) zengince olan metinler okunmalı ve dahi, dâimâ, el altında en az birkaç adet ciddî lûgat bulundurulmalıdır.

• Ayrıca: Yazarlar — ki bu çok sıhhatli olmayan bir kelimedir; onun yerine *müellif* denmelidir — dahi, az okunma riskini göze alarak, hiç olmazsa muayyen bir zenginlik, genişlik, yükseklik, temizlik ve kaliteye sâhip bir dil seviyesini tutturabilmeli ve bundan asla tâviz vermemeli, bu sûretle de hem Dil’in hem de okuyucuların seviyesinin terfi etmesine katkıda bulunmalıdır. Şahsî kanâatime nazaran, ziyâdece okunuyor olmanın da belirli bir değeri, yeri ve hizmeti mutlaka bulunmakla berâber, bu değer tek başına yüksek değildir; yârinlara da kalıcı birşeyler bırakamazlar üstelik.

• Bunlardan maâdâ, şahsen fevkalhad ehemmiyeti hâiz olduğunu düşündüğüm iki fikrimi de bu vesfe ile yüksek sesle dile getirmek istiyorum:

1: Bir metin içerisinde aynı kelimenin mümkün mertebe az tekrar ettirilmesi gerekir, aksi, ya müellifin kelime fukaralığına delâlet eder veya okuyucuyu zihnen sığ ve basit gördüğüne.

2: Cümlelerin uzun veya kısa oluşu bir terciâ meselesidir; ancak uzun cümle de yerine göre çok mühimdir ve dahi sıkça mürâcaat edilen kısa cümle bir miktar okuyucu seviyesini tahffif etmektedir.

★★★

Şahsıma dâir bir tavzîhler cümlesi olmak üzere, yazı dilim mevzûunda dikkat etmeye gayret ettiğim hususların birkısmını şu şekilde dercedebilirim:

• Bir dil dâhisi olmak gibi bir iddiam elbette yok; ama anadilim Türkçe’yi muayyen bir kıvamlılık ve yoğunluğun altında kullanmayı ne kendime yakıştırabilirim ve ne de muhterem okuyucularıma. Aslında daha ziyâde bir kesâfet ile yazmak dahi isterdim; lâkin bu defa da bir yandan yanlış anlaşılacak bir “snob” görüntüsü vermektense diğer yandan da büsbütün okuyucudan koparak “kellim kellim lâ-yenfâ” mevkiine düşmekten havf ederim doğrusu.

• Dil ırkçılığından olduğu kadar dil uydurmacılığında ve kötü bir görgüsüzlük kokan zoraki lüzumsuz ecnebî kelime istîmâlinden de o kadar tiksinti duymaktayım; fakat, ecnebî kelimelerin külliyyen reddine de aynı şekilde tavır konması gerektiği kanâatindeyim. Artık *birşekilde* yerleşen ve kendisine bir anlam dünyası yaratmaya muvaffak olan kelimelerin, kakofonik olmadıkça velev ki uydurma da olsa belirli bir sınır dâhilinde kullanılmasına karşı değilim; ama o kelimenin içine tıklıp kalmayı da kabul edemem; *özel, özellikle, öznal, özgül, genel, genellikle* kelimelerinin yanında *umûmî,*

umûmen, bil-umum, al-el-umum, husûsî, husûsen, bâhusus, hassaten... ilh. kelimelerini de kullanmakta olduğum gibi. Prensibim şudur: Yeni bir kelime artık bir anlam taşıyorsa kullanılmalıdır; ama “eski” diye bir kelimeyi atmak, yeni bir kitap alınca aynı mevzûdaki eski bir kitabı kütüphaneden atmak gibi bir basitlik, bir vandallıktır, medeniyet ve insanlık düşmanlığıdır.

Dikkat etmeliyiz: İngilizcede kelime sayısı bir milyona dayanmış vaziyettedir ve üstelik her sene yeni kelimeler üretilmektedir; ama hiçbir zaman, “yeni içeri-eski dışarı” denmemektedir ve dahi İngiliz lûgatindeki kelimelerin içerisinde “Öz İngilizce (?)” olanların adedi belki bin (sayı ile: 1.000) kadardır; geri kalanların hemen tamamı, ekseriyeti Latince ve Yunanca olmak üzere, ithal edilmiş ve fakat İngilizleştirilmiş kelimelerdir. Böylece ortaya “*huge*” bir “*vocabulary*” çıkmaktadır ki bu dilde kaleme alınan edebî şâheserlerin, İngilizce’ye yeni başlayanlar (müptediler) için “ihtisar edilmiş”, yâni en alt düzeye indirilmiş, basitleştirilmiş özetleri takrîben 2.000-3.000 kelimeliktir; bizde ise müzmin Nobel adayı büyük edibimizin “baş yapıt”larında kullandığı “tilcik” adedi ancak bu kadardır! Yâni: “Bizimkiler”in yükseldiği en üst seviye, adamların indiği en alt seviyeye tekaabül ediyor. Gel de kahrolma!

• Mühimsediğim bir husus da, “**kelime zenginliği**” ile birlikte “**nüanslar**”dır; git-gide garipleren Türkçe’imiz, anlam farklılıklarını, yâni nüansları ifâde etmekte zorlanmaktadır. Küçük bir “misâl”: *Misâl, mesel, timsâl, nümûne, nümûne-i timsal* ve *örnek* kelimelerinin tamamının “öztürkçe” diye yalnız ve ancak “örnek” ile — ki Ermenice “orinak”tan geldiği mâlûmdur, ama artık o da Türkçe’dir; yâni Biz’den — ve *meselâ, misâlen, timsâlen, farz-ı misâl* gibi kelime ve tamlamaların da aynı gerekçe ile yalnız ve ancak “örneğin” — ki onun da Ermenice “orinagin”den uydurulduğu mâlûmdur, ama artık o da bir galat-ı meşhur olarak Biz’den olmaya başlamıştır — ile; *meselâ, ziyâde, fazla, mebzûl, çok* gibi kelimelerin sâdece “çok” ile ve yine *meselâ hürriyet ve serbestlik* kelimelerinin “özgürlük” — ki resmen ve alenen ve düpedüz uydurma bir kelimedir — ile; *ama, fakat, lâkin, amma ve lâkin, amma fakat* gibi kelime ve tâbirlerin sâdece *ama* ile... ilâahir karşılanmaya çalışılması düpedüz bir dil fukaralığı ve bil-bedâhe bir geriliktir. Sırf bu nümûneler dahi işin vehâmetini gösterir. Yine ‘rastgele’ bir ‘örnek’: Anlı-şanlı Medya Gözdeleri ve burnundan kıl aldırmayan Magazin Ulemâsı, “*lâlettâyin, rastgele bir misâl vermek istiyorum*” diyemiyor da hiç utanıp sıkılmadan, zerre ve hattâ miskal kadar dahi hazer edip yüzleri kızarmadan, “*atıyorum*” diyor! Böyle rezâlet ve bu mertebede cehl-i mürekkep olur mu birâder!

• Ayrıca, imlâ işaretlerine titizlik göstermeye çalışmakta olduğumu söyleyebilirim; bâhusus, çekme ve uzatma işaretlerine! Zîra, ondan başka bir imlâmız da kalmamıştır, maatteessüf! Daha eski yazılarımda, daktilo kullandığım zamanlarda bu kadar riâyet edemiyordum doğrusu; zira daktilo teknolojisi bunu zorlaştırdığı gibi, mürettip ve musahhihleri de hayli müşkîl vaziyetlere dûcâr kılmaktaydım. Fakat bilgisayar teknolojisi çıkıp bir de günden-güne tekâmül edince bu babda biraz daha rahat ve serbest hareket imkânına kavuştum; bilâhare klavyelerden verilen tuş komutlarıyla her türlü özel işaret ve sembollerin yerleştirilmesi çok basite inince, ve bir de buna ilâveten “e-posta” — bâzılarının çirkince telâffuzu ile “eee-mayıl” — icâd olup mürettip ve musahhihlerle olan kavga da minimuma inince — ama unutmamalıyız el-yevm dahi musahhih ve mürettipler müelliflerin kaatilleri olmaya devam etmektedirler — bu iş kısm-ı âzâmı îtibariyle kökten halledilmiş oldu denebilir; bir de hâlâ “PC”leri katleden şu “İrticâi Mc” teknolojisi bu dünyadan elini-eteğini bir çekiverse; ne güzel olacak [bu sütunlarda zaman-zaman gördüğünüz ¾ gibi garip işaretler aslında bu “geri” makinaların uzun tîreleri okuyamamasının ve bir nebze de tashîhat yapmayan kaatil musahhihlerin bir mahsûlüdür].

• Uzatma ve inceltme çok mühim meseledir; Dil’e tadını, revnâkını, lezzetini veren en mühim hususlardandır; ama nasıl ki tuz yerine şeker — veya *vice versa* — kullanılıncaya bir câzibe değil de bir defia hissi yaratırsa, yanlış uzatma veya kısaltma da aynı hissi vermekte. Bu mevzûda ziyâdesiyle bol örneklerden birer nümûne-i timsâl olmak üzere, “hala” ve “hâlâ”nın utanç verici komikliği ile “lise” yerine “lîse”, “kelime” yerine “kelîme” ‘tilciklerini’ kullanmanın sakîllliğini takdîm edebilirim.

• Bâzı çok husûsî ecnebî — lûtfen dikkat, “ecnebî”, “yabancı”, “yad”, “el” birbirine yakın durur ama aralarında nüans vardır — ibâreleri de bir yandan müterâdifî bulunmadığından, diğer yandan da bir nebze tahrik hissi vermek gayesine mâtûfen ve pek nâdiren, mânâsını kaarîlerimin fehmine tevdi ve havâle ederek kullanmaktayım; fakat bu gibi çok öznel ibâreler veya kelimeler mutlaka italik dizilir; usûlü budur: Yukarıdaki cümle içindeki “*vice versa*” gibi.

★★★

Hâsılı azîz kaarîlerim; Dil mühim meseledir. Ama derim ki bir temrin olmak üzere, bizzat şu “dil” kelimesinin üzerinde duralım ve evvelemerde bir *nümûne-i timsâl* olmak şu garip cümle üzerinde tefekkür edelim: “**Tarih boyunca dilin gelişmesinde, dilin ve elin büyük bir rolü olmuştur**”. İmdi, sual: Burada acaba hangi ‘dil’ hangi ‘dil’in gelişmesinde büyük bir rol üstlenmiştir?

★★★

Bir kere daha ve vurgu ile: “**İfâde edilemeyen şey, düşünölmeyen şeydir.**”

Yâni: Ne kadar **Dil**, o kadar **Düşünce!**

Bir de şu Wittgenstein’a bakalım:

“Dilimin sınırları, Dünyâmın sınırlarıdır”.

❧